

Posudek doktorské práce

Zdeňky Kostik Šubrové: *Orientální krajina ve francouzské cestopisné próze 19. století. Le paysage oriental dans les récits de voyage français du 19e siècle. Praha : FF UK Praha, 2011. 368 s.*

Disertační práce Zdeňky Kostik Šubrové se rozsahem i záběrem blíží obdobným disertačním pracím francouzským. Je nutno ocenit přínosný výběr tématu a zaměření na dosud poměrně málo diskutovanou součást literární tvorby – umělecký cestopis. Výběr autorů je dostatečně reprezentativní a nabízí vhodné kritické vhledy a srovnání, časová posloupnost dovoluje zachytit proměny žánru a traktované tematiky v průběhu 19. století. Ke kladům je třeba také přičíst autorčinu schopnost vystihnout podstatné znaky a specifickou jednotlivých textů a autorů. Některé pasáže – Chateaubriand, Flaubert, Fromentin, Loti – jsou zdařilé, neboť dokáží v jednotlivých rovinách výstavby textu trefně propojit téma s výrazem, detail s celkem a tvůrčí intencí.

Zvolená problematika nabízela některé metodologické strategie a Zdeňka Kostik Šubrová se jich chopila. Tou první je rozlišení cestovatele a vypravěče při analýze textů, tou druhou je pojetí krajiny jako celku-motivu složeného ze submotivů. Co se ovšem v obou případech nezdařilo či nezdařilo náležitě a co do velké míry zpochybňuje argumentaci, padá na vrub nedotažené metodologické reflexi, zejména v případě dichotomie cestovatel-vypravěč, která tvoří důkazní páteř práce.

Teoreticky se otázkou vztahu mezi cestovatelem a vypravěčem autorka podrobně zabývá v úvodu, hlavně na s. 29-40. Celkem jasně zde stanovila mimotextové postavení autora. Avšak v případě cestovatele a vypravěče, kteří by tedy měli být entitami textovými, a tedy identifikovatelnými v textu, chybějí přesné identifikační znaky. Lze samozřejmě přijmout obecnou myšlenku o zdvojení cestovatel-vypravěč, ba tato myšlenka se jakoby sama nabízí, avšak nutno také stanovit jasné textové identifikační znaky. Podle čeho v textu odlišit jednoho od druhého? Existuje zde něco jako obdoba Doleželova pásma postavy a pásma vypravěče? Lze se spolehnout na rozdíl mezi popisem a komentářem, mezi líčením a reflexí? Či na ironický odstup vypravěče od postavy? Na analýzu étosu (a rozdílu mezi *sujet parlant* a *locuteur*, pragmatika, mj. Maingueneau) či na distribuci funkcí mezi vypravěčem a postavou (Doležel)? Kategorizaci tu schází jasné vymezení kategorizačních znaků a metodologických principů analýzy a to velice znejistňuje průkaznost takřka všech rozborů. Čtenář jim totiž může věřit, ale také nemusí, neboť se nemá o co opřít, nechce-li jen slepě věřit autorčím tvrzením. Zkrátka: jestliže „*role cestovatele, tedy jednoho ze dvou přímých mluvčích textu, je v koncepci krajiny základní*“ (s. 35), jak zjistit, že mluví právě on? A stejně tak dále: „*Zatímco cestovatel předkládá krajinu prožitou, vypravěč tematizuje své prožitky v této krajině, přičemž zahrnuje prožitky i krajiny dvou předchozích mluvčích – autorovu a cestovatelovu.*“ (s. 36) Jak to, že mimotextová entita – autor (viz s. 31) je najednou mluvčí? A jak tedy autor v textu mluví? Navíc – při četbě práce – lze zjistit, že postulované rozdíly nejsou zcela zřejmé ani pisatelce (viz s. 36), protože vedle cestovatele a vypravěče (a mluvčího) se objevuje také pozorovatel: „*Chateaubriand do popředí procesu tvorby orientální krajiny staví nikoli prostor, nýbrž subjekt pozorovatele prostoru.*“ (s. 59) Kdo je pozorovatel? Entita mimotextová (Chateaubriand)? Cestovatel? Vypravěč? Nebo jinde čteme: „*[Fromentinův] vypravěč se místy téměř identifikuje s cestovatelem svým důrazem vystihnout krajinu, záměrně se staví do pozice pozorovatele.*“ (s. 232) Jak ve světle tvrzení ze s. 59 rozumět s. 232? A na s. 344 a 346 nakonec nahlédáme, že cestovatel a vypravěč mohou být i entity mimotextové (*Vypravěč, který je běžně usedlý, se v nehybné poušti stává*

kočovníkem.“ s. 346)? Nadto se zdá, že cestovateli je upírána paměť („*Vypravěč vnáší do textu čas paměti i projekci budoucnosti.*“ s. 345) a na jiných místech i schopnost názoru či komentáře a že je tedy jen jakousi prázdnou pozorovací schránou zachycující vjemy. Dodejme, že definiční nejistota ústředních pojmů práce je podpořena absencí ilustrativních ukázek tam, kde by si to důkazní řízení vyžadovalo (např. s. 81 dole, kde autorčino tvrzení nikterak nepotvrzují ukázky, které se uvádějí v jiné souvislosti na s. 79; chybějí důkazní ukázky např. také na s. 173, 206, 216, 232, 251).

Nyní k druhému bodu. Pojetí krajiny jako motivu tvořeného specifickými submotivy je metodologicky mnohem lépe podloženo, a možná proto vede jeho využití k větší průkaznosti. Dle mého názoru by ale bylo prospěšné příslušnou kapitolu, která je v závěru práce, přesunout do úvodní části, nebo alespoň v úvodu teoreticky traktovat danou problematiku, a to ze dvou důvodů. Ten první je čistě metodologický a terminologický: autorce by to umožnilo hned od počátku ukotvit termíny motiv a submotiv a přitom tyto termíny vymezit vůči pojmům motiv a topos. Toto vymezení silně chybí nejen čtenáři, ale i autorce, která v průběhu práce užívá označení motiv a submotiv *promiscue*. Druhý důvod – mé *pium desiderium* – se týká rozboru textů a jejich charakteristik. Hlubší úvaha o vytváření motivu krajiny jakožto specifické konfiguraci submotivů v jednotlivých textech by byla mohla ponouknout autorku ke komplexnější charakterizaci krajin zkoumaných autorů a vést v důsledku k pertinentnějšímu srovnání.

Podotýkám, že zde nekritizuji oprávněnost výše zmíněných přístupů, jen v obou případech lituji metodologickou a terminologickou nedotaženost, neboť v jednom případě snižuje průkaznost rozborů a ve druhém případě omezuje jejich dosah.

Vedle těchto dvou metodologických záležitostí je nutno kriticky zhodnotit jazykovou úroveň práce. Nemyslím tím pravopis, ale jisté formulační manýry typu *psát pomocí / prostřednictvím pera/ psát díky peru*. K tomu přistupují i některá podivná slova, tu a tam chybné překlady, jinde nepřesné používání termínů. Proberme práci stránku po stránce a upozorníme na některé případy:

- s. 24 „prohlubuje významovou základnu odstupů“ ???
- s. 26 a jinde „preferován nad...“, „preference nad“;
- s. 28 „v rovině autobiografického aspektu“ ???
- s. 31 „adresují se“ (obracejí se, oslovují??)
- s. 34 a v celé práci „textuální“, zde „textuální tvorba“, jinde „textuální krajina“ apod.
- s. 44 „pouhé slovo *bez reliéfu*“???; „rozsypané zbytky dávných měst“
- s. 46 „pokoje mnichů“ (celý?)
- s. 47 „obava vůči krajině“
- s. 49 „incest mezi Isis a Typhonem“ (Isidou)
- s. 50 „umí“ místo umějí (všude v práci jsou u sloves typu sázet krátké tvary)
- s. 63 chybný překlad: „*sablonneuse*“ – „písemnost“; „Fokus“ místo Fokas (patrně jen překlep) by se měl skloňovat dle „předseda“ (a-kmen) k základu Fok-, tedy ne „vlast Fokusů“, ale Foků
- s. 81 – lépe než „Herkules“ Héraklés, dle zavedeného úzu u řeckých jmen
- s. 133 – „Autor-umělec chápe svou cestu v mnoha ohledech jako mytickou až iniciační.“ Lze chápat iniciační jako stupňování mytického? Otázka je vůbec, zda v případě cesty lze, z hlediska autora, hovořit o mýtu (jakém mýtu? jaké mytologie?). Podobně na s. 134 „opakovaný konec mýtů“ – kterých mýtů, tj. kterých příběhů s mytologickým či mytickým významem? Nejedná v obou případech o směšování slov mytický a mystický?
- s. 148 „vyžité ulice“; „hory nabízí“

- s. 153 „říše boha Hermese“ (Herma)
- s. 190 „zelená planina se sykomory šuměním“ (slovosled); „součást odjezového vzrušení“
- s. 194 překlad „remonter“ – lodě „nestoupají“, ale plují proti proudu
- s. 194 „naratologické gesto“ – asi lépe narativní gesto
- s. 196 překlad „le long des vertèbres“ – „cítím v žilách“ – u pocitu rozkoše je to trochu jiný význam
- s. 217 „porozumění nad kouzlem siesty“
- s. 228 „riziko se snáší nad vypravěčem“
- s. 237 „symfonie v bílém dur“ - asi neobratný překlad
- s. 251 „Tento konstrukční krok přivádí text cestopisu až na úroveň rytmizované prózy či dokonce poezie v próze [...]“. Proč se implicitně zavádí představa stylové hierarchie? A v čem by měla oporu a důvod?
- s. 257 „točivé schodiště“
- s. 261 a dále „v V Maroku“ – neobratné
- s. 271 „zásadní princip“ – pleonasmus
- s. 272 překlad „fileurs de coton“ jako tkalci (to by byli tisserands)
- s. 273 „položení obětí“ – nejedná se spíše o votivní dary?
- s. 279 „hodina zlata“ – patrně neobratný překlad
- s. 281 „předem předurčeno“ – pleonasmus; „v Galilee“ (jako v idee?)
„Nejvíce minoritních barevných motivů využívá cestovatel *Galiley* téměř vždy prostřednictvím rostlinných elementů krajiny.“ !!!!
- s. 288 „Výjimečně se v rámci ochočených, užitných zvířat objeví setkání...“ !!!
„s arabskými dudy“ ???
„v dalším plánu se objevuje šakal...“ !!! – na druhém místě?
- s. 290 „vymyká se pouštnímu konceptu“ !!!
- s. 291 „Poprvé je [motiv pantera] do textu uveden prostřednictvím jeskyní, u jejichž vchodu cestovatel při pochodu spatřuje ohlodané kosti, díky čemuž vyvodí,“
„Ve druhém případě je motiv pantera aktivován skrze stopy“
- s. 298 „Díky vzpomínce mu přichází na pomoc jeho domov...“
- s. 292 „Teorie, že dům je znamením koloniálních vztahů a neexotiky, je v Lotiho případě zcela na místě ...“ ??? Je to vskutku teorie?
- s. 306 město „Oranž“ místo Orange
- s. 307 „cesty impregnované anticipovaným exotismem“
- s. 334 „Krajina pozorovaná „zevnitř“ cestovatelem je možná a u Lotiho žádoucí: krajina interpretovaná „zevnitř“ je nemožným konceptem postrádajícím harmonii struktury.“ Odhlédnu-li od námítky, proč by cestovatel nemohl interpretovat krajinu, nedokážu si představit důvod, proč by struktura musela být harmonická či harmonie strukturovaná?
- s. 335 „zásadní diptych vertikality-horizontality“ – dichotomie?
- s. 336 „identita horizontu“ ???
- s. 338 „slabiny lingvistického repertoáru“ ???

Zkrátka: jazyková stránka práce by zasloužila ještě pozornosti a větší péče, zvláště u intelektuálky, absolventky filologického studia.

Předchozí kritická slova a textový objem výtek by mohly navodit představu o převážně odmítavém stanovisku. Jsem-li kritický, je to proto, že jsou mi zřejmé jak vědomostní i metodologický potenciál práce, tak její záslužnost. Druhou stranou kritické mince je totiž lítost z nedotažeností a některých nedůsledností. Rozhodně nelze Zdeňce

Kostik Šubrové upřít znalost problematiky, rozhled, schopnost postihnout hlavní znaky žánru, um zpracovat rozsáhlý časový úsek a při některých rozborech jakousi šťastnou empatii a esejistickou letoru v tom nejlepším slova smyslu, jejíž součástí je i dar vyloupnout třeš speciřičnosti textu a tvůrčí jedinečnosti autora.

Práci doporučuji k obhajobě a těším se na kritiku kritiky.

V Brně 4. května 2011

řrof. Petr Kyloušek